

Gjeddesholm, set fra sydøst (fot. Holt & Madsen).

Gjeddesholm

Greve sogn, Tune herred, Københavns amt

Egnen mellem København, Roskilde og Køge kaldes den dag i dag for »Heden«, det gamle navn for en »skovløs slette«. De fleste jorder her hører til landets bedste; en mark ved Karlslunde blev valgt som fremtidig norm: top-taksten 24; og næsten al jord til Gjeddesholm, Benzonsdal og Barfredshøj, der engang hørte sammen under fælles ejer, er i denne klasse.

Henimod år 1800 var den nye vej over Taastrup til Køge blevet færdig, og Gjeddesholms ejer Jens Laurits Barfred byggede så for egen regning den dobbelt indgrøftede vej med Aske-allé fra Kildebrønde over godsets tiendepligtige jorder, der strakte sig fra Køge Bugt over hovedgården til Reerslev by. En ualmindelig smukt afrundet og ens-

artet besiddelse havde derved fået den bekvemteste forbindelse med omverdenen — navnlig hovedstaden.

Den 31. juli 1672 gav Christian V tilladelse til, at gehejme- og kancelliråd, vicekansler *Holger Vind* til Gundestrup måtte overtage Gjedesdal, tidligere Paarupgaard, som arv efter sin hustru Margrethe Gjedes (1656 - 1705) fader rigsadmiral Ove Gjedde og som vederlag for familiens skånske gods, bl. a. Gjeddesholm.

Godset bestod foruden hovedgården af Kongseng i Karslunde, den nedbrudte by Thorslundelille, Thorslunde Møller, Thordrup og Trustrup Gaard (ødelagt 1658), i alt 96 tdr. htk., ved kgl. brev af 31. januar 1676 oprettet til en adelig sædegård. Det prægtige pergament med kongens sigil i sølvkapsel brændte med gårdens øvrige arkiv i året 1916.

Holger Vind købte bøndergods i Reerslev (Riezløf), Karslunde (Kalfslund), Tune, Kildebrønde (Gillebrønde), Ølsømagle og Vindinge. Han efterlod en kapitalfond på 3500 rdlr., opsparet af kirke-tiender, til et hospital i Greve.

I 1706 blev Gjedesdal med 78 tdr. htk. købt af gehejmeråd *Niels Benzon*, søn af dr. med. Niels Benzon, efter hvem han arvede Bjørnekær og Højris og 1668 Vaar; han var dr. jur. fra Leyden, blev 1675 assessor og 1686 generalprokurør, havde stor fortjeneste af rentekammerets organisation, blev adlet 1679 og 1704 gehejmeråd. Han købte Gjedesdal for 21.840 rdlr., og Jonstrup skov fulgte med i købet.

Hans søn og arving hofjunker *Lars Benzon* overdrog i 1714 Gjedesdal til broderen højesteretsassessor, konferensråd *Peder Benzon* til Vaar, Aagaard, Aastrup, Benzonseje, Kyø og Tryggevælde, og denne købte i 1717 af Kancelliråd v. d. Maase Karslunde og Karlsruup kirker, samt af kongen ryttergods i Kirkesyv, Kirkerup, Snoldelev (Snadeløf), Hastrup, Kirke-Skensved, Højelse, Jersie, Salløv, Reerslev, Karslunde, Øster-Syv, Daastrup, St. Valby og Gundsømagle. I 1730 oprettede Peder Benzon Benzonsdal som selvstændig hovedgård med 54 tdr. htk., og i 1735 blev Gjedesdal og Benzonsdal tilskødet konferensråd *Laurits Benzon* for 74.847 rdlr. med tilsammen 118 tdr. htk., hele godset 1421 tdr. htk.

Peder og Laurits Benzon byggede Gjedesdal — fra deres tid står endnu pavillonerne ved indkørslen til skoven; et kort fra 1791 viste

Gjedesdal 1863, set fra sydøst. Efter Richardt og Secher.

grundplanen: Bygningerne omfattede 4 gårde, en ved hovedbygningen, en meget stor, samt to, omsluttende af lader og kostalde — et fremsynet og ideelt anlæg med udmærkede tilkørselsforhold. Parken og skoven var ved lange alleer regelmæssig delte, hist og her med lysthuse og små anlæg. Endvidere lod de grave den stensatte dam; kanalerne gennem hele parken med fiskedamme, omsluttende to øer, er lidt yngre.

I 1761 skødede Laurits Benzons arvinger godset, uden Benzonsdal, til etatsråd, borgmester i København *Hermann Lengerken von Kløcker* for 71.000 rdlr. Besiddelsen omfattede hovedgårdens 65 tdr. htk., Greve, Tune, Kildebrønde og Karslunde kirker, og 478 tdr. htk. bøndergods, samt Jonstrup skov. Denne ejer oprettede heraf et stamhus, men dette blev atter ophævet, og i 1774 solgte enken *Caroline von Hoppe* Gjedesdal for 68.000 rdlr. til kammerråd *Michael Wulff Gjæ*, en virksom mand, opfyldt af sin tids store ideer, af lyst til at fremme bondestandens og i det hele landbrugets tarv ved at indføre udskiftning og selveje. Han bestemte testamentarisk, at alle godsets bønder skulle have deres gårde til fri ejendom for 170 rdlr. pr. td. htk. Alle restancer skulle eftergives og udgifterne ved udskiftningen

afholdes af godskassen. Efter mange betænkeligheder vovede 50 af bønderne sig ud i det uvisse ved at benytte sig af tilbudet. Der oprettedes herved det »Gjõe'ske Legat« på 60.000 rdlr., der skulle anbringes som 1. prioritet i Gjeddeshal, og renterne delvis anvendes til fordel for godsets beboere. I 1866 var legatet vokset til 113.000 rdlr., og herfor blev højskolen i Tune (fra 1871 landbrugsskole) oprettet.

Ved udskiftningen af Stærkende by blev »Tune Enghave« lagt under hovedgården, og af en del af Greve by dannedes »Grevemarken«. Af den nordlige del af jorderne skulle oprettes en hovedgård. Dette skete dog først 1819, da »Barfredshøj« blev bygget. Gjõe kunne med fuld ret på sit gravsted på Greve sætte det ene ord: »Tilfreds«. Hans bo solgte i 1797 Gjeddeshal for 160.000 rdlr. til Benzonsdals ejer *Jens Laurits Barfred*, der anvendte stor kapital på forbedringer, anlagde den ovenfor omtalte vej, byggede 35 huse med ca. 9 tdr. ld. og 13 jordløse, opstillede en 8 hestes tærskemaskine, noget ganske nyt, i en smuk bygning med blyndfattede vinduer og en 8 hestes mølle, der begge gjorde fyldest, til dampen holdt sit indtog; han forskønnede park og skov og genopbyggede avlsgården efter lynbrand i 1808. Tagene blev opført buede, af korte planker, da tømmer ikke kunne skaffes, og holdt udmærket i ca. 100 år. — De elendige tider førte imidlertid til, at han måtte skille sig ved det ene gods, og i april 1822 fik *Heinrich Christian Valentiner*, i forvejen ejer af Bredeshave, skøde på Gjeddeshal for 92.000 rdlr.

Hermed begyndte en udvikling af dansk landbrug, der ved hans og hans eftermænds arbejde blev grundlæggende eksempel for landet. Valentiner var af urgammel sønderjysk slægt, der var indgiftet i gamle adelsfamilier, som alle havde haft landgodser og ejendomme i Flensborg, hvor de i 400 år satte præg på staden som borgmestre og rådsherrer og brugte formuer i samfundets tjeneste til befæstninger, kirker, o. s. v.

Valentiners bærende tanke blev nu at bruge størst muligt kohold som rigdomskilde for jorden ved at bringe den i gødningskraft, hvoraf fulgte en stærk forøget omsætning — medens udgifterne dækkedes ved smør- og osteproduktion; det var nye tanker, og det blev de førende landmænds opgave i 50 år. De forsømte jorder blev hegnede med levende hegn på grøftevolde, planerede og merglede; det var den

Den gamle hovedbygning, set fra sydøst (fot. Aage Valentiner).

første gård i landet, som blev merglet, og Heinrich Christian offentliggjorde en anvisning hertil. I de første 7 år opfødredes 5400 stude for at bringe jorden i gødningskraft — kødet blev forsendt i småskuder til Sydengland og Bordeaux. Alle disse arbejder kostede direkte 50.000 rdlr., men jorderne kom i udmærket stand, og fra 1829 begyndte det første mejeri, som fortjente dette navn, med 200 kreaturer og et stort tillæg.

I 1831 døde Heinrich Christian, af tyfus, smittet under arbejdet med at pleje sine syge husmænd. Hans sidste ord til sønnen Adolph var: »Husk paa Husmændene«. Medens den ældste søn Ulrich Christian fik Bredeshave, havde *Adolph Valentiner* fra 1. maj 1831 forpagtet Gjeddeshal, og efter testamente overtog han ejendommen for

Gjeddesdal, set fra nordvest (fot. Holt & Madsen).

100.000 rdlr., under svære kår, idet der var 10 søskende, som gik i lige arv.

Fra en 11-marks drift var sæd-skiftet efterhånden blevet til en 8-marks: grønjordshavre, brak, raps, hvede, byg eller hvede, byg, havre, 3 års græs. Vandafledningen blev fuldført ved åbne grøfter. Der anbragtes stensluser overalt, anlagdes veje og markveje som faste — noget ganske nyt. Den stærke vinterfodring af kvæget, der fandt sted på Gjeddesdal, foranledigede til at bygge lader allerede 1835, og tegningerne hertil lod Adolph Valentiner offentliggøre.

På rygtet om engelske dræningsforsøg begyndtes i 1848 på Gjeddesdal dræning af det hele areal, og det blev fuldført på 6 år. Det var den første gård i Danmark, som blev drænet.

Virkningen af dræningen viste sig i andet tiår som 25 pct. større sædudbytte. Mælkeudbyttet fordobledes fra 1854 til 1866.

Adolph Valentiner havde ombygget det midterste parti af hovedbygningen og opførte den såkaldte byg- og havrelade samt den fritliggende »buelade«, alt i stil med og tilslutning til de stående byg-

ninger. Han interesserede sig levende for parken og forskønnede den ved at indføje »engelske« anlæg i de tidligere »franske« med de mange klippede lindealleer og hække.

Ifølge testamente blev Gjeddesdal med Greve, Tune og Karlslunde kirker (686 tdr. byg efter kapitelstakst) samt en del arvefæstegods og Jonstrup skov overdraget til Adolphs søn *Heinrich Nicolai Valentiner*. Han var uddannet til landbrug hjemme og i England.

Det blev Valentiners første opgave på Gjeddesdal at indrette et vandmejeri, det første i sin, meget ejendommelige art. Opfordret dertil offentliggjorde han senere resultaterne af de artesiske boreriger efter vand og den påfølgende sprængning med dynamit. Denne sprængning er den første, der med praktisk formål er udført i jord. Den blev omtalt i verdenspressen og fandt hurtig efterligning.

I 1874 afholdt landhusholdningsselskabet maskinprøver på Gjeddesdal i overværelse af landbrugets foregangsmænd, først af alle Tesdorpf og Fjord. Til stede var også direktørerne Burmeister og Wain. Ved denne lejlighed udviklede Gjeddesdals ejer for forsamlingen en idé, han havde fået: at man kunne skumme mælk i et apparat,

Den gamle smedie (fot. Holt og Madsen).

KØBENHAVNS AMT

som han kaldte en »centrifuge«. Han gav den tilstedeværende ingeniør Winstrup bestilling på at bygge denne »mælke-centrifuge«. Den 19. juli 1876 snurrede verdens første centrifuge på Gjeddeshal.

I 1905 overdrog Heinrich Valentiner godset til sin ældste søn *Adolph Herman Valentiner*. Det bestod da af: 68 $\frac{1}{4}$ td. htk. tiendefri hovedgårdsjord, 650 tdr. ld., deraf ager 597, skov og have 50 og gårdsplads 3 tdr. Greve, Tune og Karlsunde kirker med 695 $\frac{1}{2}$ td. htk. tiendepligtig jord. Fæsteafgiften var 50 tdr. byg, 2 tdr. havre og 135 kr.

Efter landbrugsuddannelse havde A. H. Valentiner været forvalter på Gjeddeshal til 1888 og fra sidstnævnte år forpagtet faderens ejendom Sallerupgaard. Det arbejde, som han udførte på Gjeddeshal, ændrede i højeste grad ejendommens driftsmåde og hele udseende.

Efter den 200-årige hovedbygningens brand i julen 1916 blev der opført en ny i nederlandsk renæssancestil (arkitekt Alex. Poulsen). Kirketienderne blev afløst, og kirkerne overgik til selveje.

I 1927 blev Gjeddeshal for ca. 1.000.000 kr. tilskødet godsejer *M. Nymann*, som 1956 mageskiftede den med Liselund på Falster, der ejedes af hans ældste søn, Steen Nymann. Tilliggendet er 325 ha ager, 20 ha eng og 28 ha skov.

AAGE VALENTINER

EJERE

1672 H. Vind

1706 N. Benzon

1761 H. Lengerken von Kløcker

1774 M. Wulff Gjøl

1797 J. L. Barfred

1822 H. Chr. Valentiner

1927 M. Nymann

BYGNINGER

Tidligere Paarupgaard,
nu kaldt Gjeddeshal
Bygninger opført omkring
fire gårdspladser

Hovedbygning ombygget,
avlsgård udvidet
1916 Den gamle hovedbygning
brændt, en ny i nederlandsk
renæssance opføres ved
A. Poulsen